

differentillocutionary force. Conventional indirect speech acts containing directives (request, order, advice, proposal) are traditional, but most often the author uses situationally indirect speech acts in which the implicature is derived by the addressee from the context. Various characters' emotions are expressed: anxiety, sympathy, indignation, fright, despair, surprise. The role of interrogative utterances in the organization of the characters' internal speech is shown. Interrogative speech acts are investigated as phatic metacommunications that exist to organize a dialogue.

It is emphasized on the description of ironic modality created by the interrogative statements. The main research method is intent analysis. The results of the research can be used in Text and Discourse Linguistics classes.

Keywords: interrogative utterance, quesitive, ironic modality, conditions of success, speech act.

*Я. Ю. Голобородько
(Бахмут)*

УДК 821.161.1

СВІДОМІСНА ОРГАНІКА ПАТРИКА МОДІАНО

Інтелектуальна інтрига під назвою «Нобелівське літературне ралі 2014» завершилась цілком достойно. Перемога на фінішному спурті доволі несподівано дісталася Р. Modiano. Що ж, треба знати секрети і,вірогідно, техніку вигравів таких непростих мистецьких перегонів. Й схоже, що французький прозаїк та кіносценарист П. Модіано цими технікою і секретами розпочав оволодівати ще з перших стартів власної літературної діяльності.

За свій дебютний роман «La Place de l'Étoile» у 1968 році автор отримав дві літературні нагороди – премію Р. Німьє і премію Фенеона. Після дебютного успіху П. Модіано наступного, 1969 року випускає ще один роман – «La Ronde de nuit». Його третій роман «Les Boulevards de ceinture», концептуально споріднений із двома першими, приніс молодому письменникові Гран-прі Французької Академії (1972). За роман «Villa Triste» (1975) П. Модіано

вчетверте опинився на літературному подіумі, відзначений премією книготорговців Франції (1976). Чи не найуспішнішим текстом П. Модіано став роман психологічного розслідування під назвою «Ruedesboutiquesobscures» (1978), за який він отримав Гонкурівську премію. Нині креативність П. Модіано не поступається періоду його молодих років. Лише за кілька останніх років опубліковано три його нові книжки – «L'Horizon» (2010), «L'Herbe des nuits» (2012) і «Pour que tu ne perdes pas dans le quartier» (2014). За низкою його романів, серед яких «Une jeunesse» (1981), «De si braves garçons» (1982), «Dimanches d'août» (1986) знято художні фільми, а за романами «Madame le juge» (1978), «Un cirque passe» (1992) зроблено їхні телевізійні версії.

Проза П. Модіано невимушено укорінена в органіку чуття й думки, у зрощеність почуттєвого й рефлексійного. Для романної ментальності П. Модіано властиве поєднання таких конструктивних величин – акуратної розробки зовнішньої, подієвою канви й акцентованого зосередження на внутрішніх, психологічних файлах та порталах чутливого людського ества. Зовнішньо-подієва канва – при всій її ретельній, соковитій виписаності – залишається у його текстах усе ж таки лише фабульною платформою, сюжетною естакадою, на яких ґрунтується найсуттєвіша площа його романного простору – наполегливі пошуки зорової і мисленнєвої глибини.

У романах П. Модіано з мозаїчною скрупулезністю деталізується географічний контекст, у якому проходять фрагменти життя його персонажів і стаються різні події. Таким геоконтекстом зазвичай виступає ареал міського середовища: поліси і мегаполіси, які письменник добре знає і тонко відчуває, – Ніци, Ліона, Аннесі, Женеви, Лозанни, Лондона, Брюсселя і, безумовно, Парижа. Модіано проникливо і ностальгійно, на рівні найнепримітніших чуттєвих вібрацій відчуває детальний антураж ментальності Міста, психографічну специфіку його окремих територій, частин. Усі урбаністичні картинки, якими оздоблені його численні романи, супроводжуються запашною, навіть ароматною топонімічною конкретикою – описом міських топосів і мікротопосів, вербально позначених чи окреслених письменником.

Коли персонажі П. Модіано вибираються за межі поліса / мегаполіса, то для того, щоб раніше або пізніше повернутися до свого урбанізованого побуту. Вони й чуттєво, й поведінково є людьми Міста і «влаштовані» так, щоб вдихати його, наче повітря, щоб рятуватися ним, мовби киснем. Але це зовсім не означає, що Місто, неначе універсальний чарівник, легким помахом руки розв'язує їхні проблеми й «знімає» всі внутрішні переживання. Навпаки, в Місті ці проблеми персонажами значно гостріше сприймаються і переживаються, оскільки вони виступають у романах П. Модіано подвійними бранцями Міста: і в ньому їм складно, і без нього їм не комфортно.

Місія основного геоконтексту в романах П. Модіано належить, безперечно, Парижу з його приміськими зонами й міськими сегментами. Париж у П. Модіано – це міфологічний мегаполіс, ескізи, контури чи «портретна натура» якого проходять крізь усю його прозу. З достатньою мірою певності можна стверджувати, що практично кожен його роман є щеодним кроком у розробці міфопоетичної аури Парижа. У П. Модіано зазвичай всі дороги ведуть до Парижа. Долі його персонажів майже завжди знаково переплітаються з міфореальністю Парижа. Я-наратори не лише шукають себе в Парижі, але й намагаються віднайти Париж у собі. Це місто для них нерідко стає альфою і омегою ціннісно-свідомісного існування: у ньому вони прагнуть розібратися в нюансах і перипетіях власної життєвої історії, зазирнути за лаштунки зовнішньої конструкції свого непроясного «я», залишитися сам на сам зі своєю екстремально оголеною сутністю. Париж для я-нараторів П. Модіано стає супутником їхньої почуттєво-свідомісної долі, своєрідним «внутрішнім» містом, у якому вони позбуваються різноманітних житейських нашарувань і залишаються наодинці з найсокровеннішим.

Романні персони П. Модіано або проводять своє життя в мегаполісній стихії Парижа, або мріють вирватися зі свого провінційного закутку зі сподіваннями знайти в Парижі своє життєве місце й, урешті, облаштувати свою долю, або мають неприхований намір, бажання втекти з цього столичного міста, що принесло їм особистісно-психологічні травми. Це гіпермісто виступає

своєрідною пасткою, до якої добровільно потрапляють я-наратори П. Модіано, щоб, найвірогідніше, з неї не вибратися. Саме тому, імовірно, Париж – «цей лабіринт вулиць і бульварів», як його позначено у «Rue des boutiques obscures», – у романах П. Модіано незмінно зображується у тонах і фарбах, що мають відчутне психологізоване підсвічування. Це – надполіс-рок і надполіс-фатум, що притягує, манить, привертає, магнетизує, відштовхує, обнадіює, розвінчує. Париж не приносить його персонажам того, що з невибагливо категоричною тривіальністю зашифровано у формульному вислові «людське щастя». Більше того, він стає символом болючого і доволі заплутаного шляху я-нараторів до себе, до своїх особистісних секретів і тайничків. Проте в цьому суперполісі вони переживають найглибші емоції та почуття, що надовго, найімовірніше, на все життя вкарбовуються в їхній свідомості.

Я-наратори П. Модіано, неначе загіпнотизовані чи закодовані, переймаються, власне, однією-єдиною наскрізною проблемою – з'ясуванням того, що з ними або з близькими їм людьми відбувалося раніше, увіддаленому або не так віддаленому часі. Інакше кажучи, провідні персони його романів обстежують, оглядають, споглядають свою особисту історію чи передісторію. Причому їх зазвичай цікавить не вся історія / передісторія, взята в цілісному форматі, а фрагменти того, що, образно кажучи, креативно розкидане в теці життя. Вони неквапливо, але разом з тим несхибно крок за кроком відшуковують і відтворюють послідовність реальних чи ймовірних подій, пов'язаних із перипетіями їхньої долі.

Життя – це процедура залишання слідів, віднайти ці залишені сліди означає зберегти й уберегти життя від повного зникнення, а чим менше слідів – тим менше збереженого життя. Неподолане бажання зазирнути у власний пройдений час, спробувати розібратися в цьому – властивість насамперед я-нараторів П. Модіано. Життя для них – це не стільки те, що минуло, скільки передусім те, що людина про себе знає і пам'ятає, це не стільки те, що зараз і назовні, скільки те, що в середині людини, в чуттєвих файлах-спогадах її тонкого ества. Для я-нараторів П. Модіано важливим є не лише, так би мовити,

внутрішнє переміщення у простір прожитого часу, але й сам процес згадування, пригадування того, що відбувалося раніше. Життя – це безперервність конкретного пам'ятування, і вкрай важливо усе раніше прожито – події, сцени, переживання, стосунки, зустрічі, розмови, перипетії – неквапливим внутрішнім зором зафіксувати, проявити й у черговий раз пережити. Персонажі П. Модіано як раз цим і перейняті – неспішним реставруванням життєвих прикмет та подробиць часу, що пройшов. Й тому їхній погляд у простір прожитого-пережитого такий особистісний, просякнутий зоровою душевністю і чуттєвою делікатністю.

У романних я-нараторів П. Модіано є майже унікальна властивість. Вони ведуть себе як цілком вільні й незалежні люди. Вільні від соціуму та його примхливих забаганок, незалежні від прописаних і неписаних канонів-догм навколишнього суспільства. Можливо, інколи вони скидаються на послідовно кінчених маргіналів. Але насправді цій маргінальності можна лише позаздрити – провідні персони Модіано не розчиняють себе у суєтній строкатості соціуму, вони радше готові розчинити усю напружену і драматичну повноту життя у собі. Вони не створені для того, щоб соціумно функціонувати. Вони живуть, щоб наповнювати своє існування особистісними, суто внутрішніми знаками і колізіями. Або щоби раніше чи пізніше позбутися свого життя-в-соціумі і прийти до цього самого індивідуального наповнювання. Їх зазвичай не приваблює дика ейфорія соціумного самоутвердження. Вони раніше або пізніше починають уникати соціумної суєти. Ціннісно вони неухильно віддаляються від соціумних «заморочок» і спокус. Справедливості ради слід зауважити, що й соціум не так щоб виявляє надмірний інтерес до них та їхніх потреб і не вельми переймається – щоб не сказати категоричніше – самим фактом їхнього існування.

При цьому не скажеш, що вони взагалі не шукають свого місця. Для них важливо розібратися у своїх особистих відчуттях і почуттях, знайти свою «нішу» під дахом власного життєвого будиночку, відчувати себе на своєму березі попри різні повороти невмолимої житейської течії. Це – одна змотивацій

того, чому вони занурюються у власні життєві колізії і намагаються їх наново прожити. А ще для них важливо, ба навіть дуже важливо встановити з іншими людьми душевний, точніше, довірливо-душевний контакт, і причому такий, щоб він обов'язковобуввзаємним. Без нього їм душно, безвихідно, пусто, важко. Без нього їхнє життя замикається у безнадійному просторі особистих комплексів і внутрішніх страждань. Вони настільки є людьми Міста, що в його проурбаністичній гамірності та насиченості без цього довірливого і душевного взаємодотику вони почувають себе як у безлюдній і безводній пустелі.

Отже, людям, за концепцією П. Модіано, понад усе потрібен взаємний душевний дотик, без нього все втрачає сенс, навколишнє життя таке хитке, мінливе, таке непевне, слабшають зв'язки між членами родини, втрачається контакт між батьками і дітьми, між чоловіком і дружиною, не тривають довго стосунки між закоханими, люди віддаляються одне від одного, стають чужими і зайвими одне для одного, віддаляються до безнадійно і безвихідно тихої самотності, люди постійно гублять одне одного, життя – це безупинний процес втрати контакту, що сполучує людину з іншими людьми, паралізуюча роз'єдненість поглинає навколишній світ, а людям так важливо шукати і знаходити внутрішній зв'язок між собою, без цього людина стає немовби личинкою в коконі, яка назавжди залишиться в'язнем самозамкненості.

Романніперсони П. Модіано перебувають у латентно рефлексійному стані. Вони «засновані» так, щоб насамперед відчувати й жити відчуттями, але ці відчуття ними час від часу внутрішньо переглядаються і переакцентуються. Вони, як правило, не пропускають зручної нагоди поділитися нехай акуратно лаконічною, але доволі сконденсованою дозою рефлексій. Вони усвідомлюють, що частина – і, як правило, значна частина – життя в них позаду, й відчувають потребу, щоб заново пережити і внутрішньо переглянути те, що ними проживалося раніше. Мисленнєві устремління я-нараторів нерідко сфокусовані на онтологічних проблемах: що ж саме в їхньому житті мало місце раніше – в реально-нереальному минулому; чому з ними сталося те, що сталося; чому не все так склалося, як їм того б хотілося; які

внутрішні причини зумовили ці події тощо. Персонажі П. Модіано вкрай ощадливо діляться своїми узагальнювальними думками, але від цього їхня мисленнєва графіка стає лише виразнішою. Кожним романом П. Модіано, по суті, оприявлює черговий і дуже трепетний дотик до ще однієї окремої людської історії, яка вже в недосяжному минулому й тепер може розчинитися, втратити свої індивідуальні ознаки в нестримному потоці житейських змін. І лаконічні рефлексійні фрагменти-вставки, що нерідко стосуються або самого явища життя, або окремих його виявів чи сторін, лише підсилюють делікатно-акуратний, делікатно-бережливий характер такого оприявлення.

У ракурсі «людина та її приватна історія» романи П. Модіано представляють доволі вибагливий спектр драматичного інтонування – мікротравми і відчутні душевні злами, психологічні драми і розриви, особистісні незгоди й нещастя, шукання внутрішньої гармонії із собою. У його романних нараторів є своя прихована больова акупунктура, над ними нерідко витає дух надламаності, вони шукають і, головне, знаходять у собі сили зазирнути у безодню власних душевних травм, щоб спробувати в них розібратися, і знову відчутти, пережити те, що їх насправді турбує та непокоїть.

Для техніки П. Модіано властивою є розробка ускладнених стосунків персонажів зі своїм іменем. У героїв романів нерідко або кілька імен чи варіантів називання, або немає імені, точніше, воно не актуалізоване у тексті. Імена чи іменні позначення у П. Модіано є не лише однією з практик зорової конкретизації персонажів, але й форматом смислової ідентифікації того, що з ними упржитому житті відбувалося. Наприклад, у романі у «Rue des boutiques obscures» я-наратор проходить, сказати б, зворотню іменну путь: від пізнішого Гі Ролана – до Педро Макевоя, а від Педро Макевоя – до власного Джиммі Стерна, майже у детективний спосіб відтворюючи основні «мітки» свого життя в суто хронологічному іменному форматі – від Джиммі до Гі. У такий спосіб я-наратор являє тріо своїх імен-іпостасей. Структура людського «я» обертається інтригою, що рухає сюжетом роману і постає головним чинником ускладненості романних подій.

Розібратися в складнощах означає розібратися у внутрішніх колізіях цього самого людського «я». У «Quartier perdu» я-наратор також поєднує в собі різні іменні ролі – майже сорокарічного англійця Емброуза Гайза і двадцятирічного француза Жана Деккера. Емброуз Гайз і Жан Деккер – це не лише різні вікові іпостасі одного персонажного «я», це й мало сумісні ціннісні сфери. Одна іпостась / ціннісна сфера дотична до образу комерційно успішного письменника, який має будинок у Лондоні, загородній дім у Клостерсі й недавно купив собі віллу в Монако, друга – щільно переплітається з долею парижанина, який занурюється у свої особисті колізії і проведений у Парижі свій життєвий час. У романі «Des inconnues», навпаки, протилежна іменна ситуація – не повідомляються імена жодної з трьох я-нараторок, більшість із тих, хто їх оточує і з ким вони контактують, «одягнені» в іменні одежі, я-нараторки ж у кожному з монологів залишаються не названими, кожна з них у реаліях тексту звільнена від тягаря власного імені. Й це, безперечно, є концептуальною «фішкою» цього роману: зайва визначеність може лише заважати, відволікати від психологічного розвитку художньої ситуації. Кожна з нараторок цілком сфокусована на своєму «я» і тих колізіях, що навколо цього «я» оформлювалися.

Однією з константних величин поетикальної техніки П. Модіано є розробка реалій, дотичних до кримінальних мотивів. Його романістика досить густо насичена подіями кримінального характеру. Такі події зазвичай утворюють або субсюжет, або цілковито автономний сюжет, що водночас і пластично, і рельєфно вростає, вгнізджується в сюжетні конструкції його текстів. Причому П. Модіано приваблює не сама по собі кримінальна проблематика, його цікавлять ті персони, які є представниками життя-буття по-кримінальному. За романною логікою П. Модіано, життя за своєю природою є різноликим і контрастним, у ньому завжди є відкриті й закриті розділи, архіви; кримінальне також утілює контрастність, а отже, енігматичність цього самого незбагненого життя, кримінальні події та колізії – одна з найнезамінніших ознак житейської суті, кримінальні сюжети – це завжди дуже особистісно,

кримінальний образ мислення, вчинків виступає ще однією оболонкою людини та її сутності, кримінальна оболонка – разом з іншими оболонками – наближає до епічної можливості зазирнути в загадкову недоступність очевидності людського життя.

У романі «Des inconnues» я-нараторка, викладаючи історію свого близького знайомства з напівзагадковим мужчиною, що жив під вигаданим ім'ям Гі Венсан, наприкінці своєї розповіді повідомляє про його так само напівзагадкову смерть. У цьому наративі не подаються подробиці того, чим же він займався і чому несподівано загинув чи, найвірогідніше, був убитий. У «La Petite Vîjou» продовжується шліфування конструктів поетикальної техніки, які асоціативно сполучені з відчуттям-уявлюванням кримінального підтексту. Я-нараторка Тереза детально згадує ті картинки свого дитинства, коли мати після дешевого готелю разом із нею несподівано опинилася «у великій квартирі» й стала жити як фінансово благополучна жінка. У свідомості я-нараторки час від часу обертаються і пульсують спогади про те, що життєва стежа матері, здавалося б, поволі котилася вниз, а тут настання періоду «великої квартири», потайничок у вітальні, де знаходилися «пачки грошей», якими мати дуже вільно послуговувалася, наявність загадкового мужчини-без-імені, що, як виявилось, фінансував її, – і після всього цього опечатана та «велика квартира», в якій вони тоді з матір'ю удвох мешкали.

У «Quartier perdu» розвій сюжетної ситуації нарешті доходить до класично кримінальної події – вбивства. Невимушеного, випадкового, замішаного на суто побутовій основі, але якого, очевидно, не могло не відбутися: безіменна двадцятирічна дівчина під час побутової сварки застрелила з револьвера підозрілого типа на ім'я Людо Фуке. У «Remise de peine» кримінальне проходить крізь усю фактуру цього роману, поданого у форматі мемуарних картинок. Технікою економних деталей П. Модіано доволі прозоро натякає, що в низки персон роману існує класично подвійне життя, що воно навряд чи спроможне вкладатися в одну-єдину ціннісну й поведінкову оболонку. Недвозначне прояснення кримінального мотиву

відбувається в останніх сценах роману, коли з'ясовується, що деякі дорослі персонажі роману належали до угруповання, яке займалося серйозними кримінальними обробками.

Але, мабуть, найважливішою у «Remise de peine» є тональність лагідного погляду-спогаду, прийнятого відзвуками ніжності й сердечності, про тих, хто фактично замінив я-наратору родину. Кримінальне – це не обов'язково виключно злочинне, кримінальне – це цілком може бути альтернативне, у сенсі – альтернативне загальноприйнятому, але зі збереженням суто людського. Кримінальне – це лише одна з оболонок, у якій спроможна являтися людська натура, і, зрозуміла річ, аж ніяк не єдина її оболонка.

У «Remise de peine», як і в інших своїх романах, П. Модіано розроблює одну із своїх основоположних думок: людина – це не буває надто просто, людина – це насправді дуже й дуже складно, структура людини – це передусім структура її оболонок, цих оболонок може бути декілька, є люди – як колекція оболонок, завжди може виявитися або бути віднайденою оболонка, що віддалена від стороннього погляду або абсолютно незнайома іншим, кожна оболонка є вираженням іще однієї сутнісної грані, чим більше в людини оболонок, тим складніше її єство, пізнати людину означає розібратися в усіх її нарочито виставлених і демонстративно прихованих оболонках-сутностях, людина – це звучить напружено, драматично і виглядає майже завжди структуровано, зазирати в минуле, у прожитий час із усіма його деталями й подробицями варто хоча б для того, щоб відтворити ще одну малознайому або зовсім не знайому оболонку людини, якомога повніше знати конкретну людину означає максимально зберігати пам'ять про неї і про час, у якому вона жила.

Думається, П. Модіано був би зовсім не проти того, щоб, умовно кажучи, було утворено такий собі Універсальний Вселюдський Банк, у якому б містилися розповіді про кожного з тих, хто жив, живе і житиме на цій землі, про те, як вони виглядали, у що вдягалися, як проводили ранок, день, вечір, у яких місцях бували, з ким спілкувалися, про що говорили, про їхні звички, поведінкові манери, внутрішні переживання, сумніви, гризоти, про їхні дуже й

дуже приватні почуття, про те, що в них склалося і ще більше, що не склалося. Романні історії від П. Модіано якраз і є художнім внеском у депозитні ресурси, точніше, у довгострокові депозитні ресурси такого Універсального Вселюдського Банку.

Натура й свідомісна органіка П. Модіано доволі повно виражені в його текстах. Схоже, що він не надто потребував тісних взаємин із соціумом і не дуже переймався тим, чи буде він визнаний соціумом чи ні, й продовжував свої літературні перегони, не вельми переймаючись тим, знайдеться йому місце на подіумі чи ні. П. Модіано продовжує зберігати внутрішню цілісність, самодостатність, відстороненість і не поспішає розщеплюватися між собою і соціумом

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев Л. В поисках утраченных корней. *Модиано Патрик. Повести: Сборник: Пер. с франц. / Составл. О. Тимашевой.* Москва: Радуга, 1989. С. 3–22.
2. Голобородько Я. Ю. Мандри закапелками пам'яті. *Віче: Журнал Верховної Ради України.* 2014. № 24. С. 51–52.
3. Зонина Л. Тропы времени: Заметки об исканиях французских романистов (60 – 70 гг.). Москва: Худож. лит., 1984. 263 с.
4. Норец Т. М. Нарративная функция хронотопа в творчестве П. Модіано. *Научный поиск в современном мире: сборник материалов 11-й международной науч.-практ. конф., (г. Махачкала, 31 января 2016 г.).* Махачкала: Издательство «Апробация», 2016. С. 130–131.
5. Тимашева О. Хроники несостоявшихся судеб: О романах Патрика Модіано. *Иностранная литература.* 1987. № 6. С. 228–233.

АНОТАЦІЯ

У статті обсервуються особливості творчості французького письменника Патріка Модіано – лауреата Нобелівської премії з літератури 2014 року. Розглядаються твори, що зробили йому ім'я у національному та європейському художніх просторах. Підкреслюється, що для романної ментальності

Р. Modiano характерною є синтеза таких основних величин, як розробка зовнішньої, фабульної канви й фокусування на психологічних структурах індивідуального я. Акцентується на тому, що персонажі його романів ретранслюють внутрішню свідомість людини, пройнятої культурою та стилістикою новочасного урбаністичного буття. Чутлива людина та перипетії її долі в Гіпермісті – такими постають провідні семантичні сюжети Р. Modiano. Чільне місце у його прозі належить розробці міфопоетики Парижа, який потрактовується як достеменно «внутрішнє» місто у психологічному інтер'єрі я-нараторів. Наголошується, що специфіка інтерпретації Парижа полягає в потрактуванні цього мегаполісу як гранично деталізованої топонімічної міфологеми.

Ключові слова: романна ментальність, міфопоетична аура Парижа, я-наратори, “прокримінальне” і кримінальне.

SUMMARY

The article provides observations of the French author Patrick Modiano, the Nobel Prize winner for Literature in 2014, writings' peculiarities. The literary works which brought him recognition in the national and European artistic fields are being explored. There P. Modiano's mentality as a novelist specific features like the outer, fable canvassynthesis (his major concepts) and focus on the individual "Ego" psychological structures have been underlined. Special emphasis has been made on his novels characters' human inner consciousness imbued by a culture and stylistics of the current urbanism existential retranslation. A sensible man and his fate peripeteias in a Hypercity – such is the leading semantic plot in P. Modiano's works. The main place in his prose belongs to Paris poetic mythology development, being characterized as completely "internal" city in the I-narrators psychological interior. It has been stressed that Paris specifics interpretation as the megalopolis consists in highly detailed mythologems' toponymy interpretation.

Key words: novels' mentality, poetic mythological aura of Paris, I-narrators, criminal and such related to criminals.